

XX ASRNING DUNYOGA DOVRUG‘I KETGAN O‘ZBEK SAN‘AT DARG‘ALARI

Xidirov K.A.

Termiz davlat universiteti “Musiqqa ta’limi” kafedrasida o‘qituvchisi

Tayanch so‘zlar: san‘at, madaniyat, raqs, doira, nog‘ora o‘yini, pilla raqsi, qari navo, gul o‘yin, zang, sadr, muzey, festival, tantana.

Ключевые слова: искусство, культура, танец, круг, игра на барабанах, танец коконов, старик, игра цветов, ржавчина, кедр, музей, фестиваль, праздник.

Key words: art, culture, dance, circle, drum game, cocoon dance, old man, flower game, rust, cedar, museum, festival, celebration.

Yigirmanchi asrning birinchi yarmida o‘zbek xalq san‘ati dovrug‘i butun dunyoga tarqaldi. Respublika san‘at ustalarining Moskva, Sankt-Peterburg, Bakuda qo‘ygan konsertlari tomoshabinlarni hayratga solgandi. 1930-yilda Moskva shahrida bo‘lib o‘tgan olimpiadada ishtirok etgan Usta Olim Komilovga milliy raqslar bo‘yicha yangi usullar yaratgan hamda ajdodlardan meros bo‘lib qolgan bir yuz yigirmaga yaqin usulni yodida saqlagani uchun «Virtuoz doirachi» degan nom berilgan edi.

1935 yili o‘zbek san‘atkorlari Usta Olim Komilov, To‘xtasin Jalilov, Abduqodir Ismoilov, Tamaraxonimlar Angliyada o‘tkazilgan xalqaro raqs festivalida qatnashish sharafiga muyassar bo‘ldilar. O‘n mingga yaqin tomoshabin yig‘ilgan London shahridagi muhtasham san‘at koshonasi Albert-Xilda turli mamlakatlardan kelgan san‘atkorlar qatorida O‘zbekistonlik san‘atkorlar ham o‘z san‘atlarini namoyish qildilar. Doirachi Usta Olim Komilov o‘zbek milliy raqslari “Qari navo” hamda “Pilla” raqsi kuyini maromiga yetkazib ijro qilganda, Albert-Xill san‘at koshonasi gulduroz qarsaklardan larzaga keldi. Xatto belgilangan vaqt adog‘iga yetganda ham tomoshabinlar o‘zbek san‘atkorlarini sahnadan qo‘yib yuborishmaydi. Ular Usta Olimdan doira kuylaridan yana chalib berishni iltimos qilishadi. Shunda u o‘zbek xalq kuylaridan “Nog‘ora o‘yini” va «Tantana»ni chalib berib, ularni

yana ham lol qoldirdi. Konsertda hozir bo‘lgan Angliya qirolichasi Yelizaveta I kuy tugagandan so‘ng sahnaga chiqib, Usta Olimning doirasini qo‘liga olib tomosha qiladi va o‘zbek san’atkorining mo‘jizakor barmoqlaridan gipsga nusxa olib, London muzeyiga qo‘yishni buyuradi. Bu barmoqlar nusxasi hamon muzeyda saqlanadi. Raqs festivalida besh nafar san’atkor oltin medalga sazovor bo‘lgan bo‘lsa, shundan ikkitasi o‘zbek san’atkorlaridan Usta Olim Komilov va Tamaraxonimlar edi. London safaridan so‘ng Usta Olim Komilovning dovrug‘i Yevropaga yoyilib, ovoz yozish fabrikasida uning doiradagi ijrosida yuzga yaqin usullar yozib olingan.

Usta Olim Komilov doira uchun yaratgan asarlari xalq merosining ajralmas mulkiga aylanib ketgan. Ularning ayrimlari haqida qisqacha ma’lumotlar:

Katta o‘yin. Katta o‘yin (nog‘ora o‘yin) - qadimiy raqslardan bo‘lib, odatda xalq bayramlari va to‘y-tantalarida, katta maydonlarda nog‘ora, karnay-surnay jo‘rligida ijro etshgan. Raqsning ko‘shaloq nomlanishi uning musiqiy jo‘rligi, nisbatan davomli ijro etilishidir. «Katta o‘yin» raqsi Alisher Navoiyning «Farhod va Shirin» musiqiy operasiga kiritilgan. Raqs tantanavor tarzda ashula bilan ijro etilgan. Usta Olim Komilov ashulalarning usullarini jamlab tartibga keltirgan.

Pilla. Usta Olim Komilov tomonidan yaratilgan bu musiqiy asarni Mukarrama Turg‘unboeva doira jo‘rligida konsert nomeri sifatida sahnalashtirgan. Raqsda pilla qurtlarining tut bargi bilan boqilishi, shoyi matosini to‘qish va belbog‘ - qiyiqcha tikish jarayoni boshdan-oxirigacha aks ettirilgan.

Qo‘qoncha. Vodiyga xos bo‘lgan usullar majmuasi Ko‘qonda qadimdan mavjud bo‘lgan xalq og‘zaki ijodi, xususan, lapar, yalla va boshqa aytishuvlarga asoslangan.

Tantana. To‘y, tantana va bayramlarda ijro etishadigan usullar tantanavor, bayramona ohangda jaranglaydi.

Dovul. «Dovul» — ikki xil ma’noni anglatadi. Birinchisi, kuchli bo‘ron, ikkinchisi, ovchilar, to‘pehi qorovullar yoki harbiylar uchun belgilangan maxsus nog‘ora. Ushbu usullar, momaqaldiroq, chaqmoq kabi tabiat hodisalarini tasvirlaydi.

Shodlik. «Shodlik»da inson hayotidagi quvonchli kunlar, yashashdan zavqlanish, yaxshi kayfiyat tasvirlangan. «Shodlik» ashula va raqs ansambli Usta Olim Komilov ijodiga mansub doira ijrosidagi ushbu kuy nomi bilan atalgan.

Qo‘shqarsak. Ushbu asar XX asrning yigirmanchi yillarida turkum ko‘rinishda vujudga kelgan bo‘lib, ikki zarb ma’nosini anglatadi. Doira cholg‘usida sozandaning ikkala qo‘l ishtirokida ijro etishi va shu bilan birga,

doirada ikkita asosiy zarb - «bum « va «bak») usullari ham bu nomlanishga asos qilib olingan. Ustoz doirachilar «Qo‘shqarsak»ni doira ijrochiligidagi barcha usullarning asosi, deya ta’riflaganlar.

Burulcha. «Burul» so‘zining lug‘aviy ma’nosi xoldor ko‘kish otni anglatadi. Raqsda esa, chaqqon burshib, aylanib o‘ynash ma’nosini beradi.

Usta Olim Komilov xalqimiz asrlar bo‘yi e‘zozlab kelgan cholg‘u asbobi - doirada kamolot kasb etganidan tashqari, raqqos, bir necha musiqa cholg‘ularining mohir ijrochisi sifatida xalq mehrini qozongan san’atkor edi. U chang, dutor, nog‘ora, doiralarni o‘zi yasay va bu cholg‘ularda chalishni ham maromiga yetkazardi. «Gul o‘yin», «Zang», «Sadr», «Pilla» kabi san’at asarlarini u Tamaraxonim bilan hamkorlikda yaratgan. U oddiy ijrochi emas, balki xoreografiya postanovkachisi ham edi. «Farhod va Shirin», «Gulsara» musiqali dramalaridagi hamda «Bo‘ron», «Buyuk kanal» operalaridagi milliy raqslarning ijodkori ham Usta Olim Komilov bo‘lgan.

Marg‘ilonda to‘quvchi-kosib oilasida dunyoga kelgan Usta Olim Komilov tavalludiga bu yil bahorda 147, London festivalida ishtirok etganiga esa 87 yil to‘ladi. Xalq san’atini yuksak darajada dunyoga namoyish eta olgan san’atkor yaratgan asarlar umri boqiyliги uning nomiga ham abadiylik baxsh etadi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirish va takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori. Toshkent, 2017-yil, 31-may
2. A.Tashmatova “Ijrochilik san’ati tarixi” musiqa oliy ta’lim muassasalari uchun darslik “Musiqqa nashriyoti” Toshkent-2017
3. Ҳызго Т. Музыкальные инструменты Средней Азии. - М., 1980, 15-бет.
4. <https://arboblar.uz/uz/people/kamilov-usta-olim>

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada “XX asrning dunyoga dovrug‘i ketgan o‘zbek san’at darg‘alari” mavzusini yetarlicha yoritib berishga harakat qilindi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье предпринята попытка достаточно осветить тему «Узбекские художественные школы XX века, дошедшие до мира».

SUMMARY

In this article, an attempt was made to sufficiently illuminate the topic of «Uzbek art schools of the 20th century that reached the world.»